

Cs. Nagy Ibolya

A megmaradás esélyei – a próza nyelvén

Farkas Árpád: *Nem ilyen lovat akartam*

Aki Farkas Árpád publicisztikai munkásságára kíváncsi, de nem igényli a kritikai kiadások teljességét és filológiai pontosságát; aki főképpen azt szeretné megérteni, hogy milyen szemléleti, szellemi, esetleg tematikai viszonyban, kapcsolatban állnak egymással a líra, a költészet és a mindennapok eseményeinek gyorsreagálású, *közhírré tevő* műfajai, a *publicare*, a publicisztika formaváltozatai; továbbá, hogy szerves része-e Farkas Árpád félévszázados újságírói munkája ennek az életműnek: a minderre kíváncsi olvasó két könyvet vehet kézbe, válaszok után kutatva. Ellenben, aki a közel teljes, legalábbis (még) teljesebb képet óhajtana látni, annak e könyvek mellett a korabeli, tehát az ezerkilencszázhatvanas évek végétől a kétezres esztendőig terjedő időszak jó néhány romániai magyar napi- és hetilapja, folyóirata (és néhány hazai folyóirat) táján is szét kellene néznie. A kolozsvári *Utunk*, a rendszerváltozás utáni nevén *Helikon*; a *Korunk*, a marosvásárhelyi *Igaz Szó*, majd a jogutódjaként megszületett Látó archívumait is célszerű volna szemügyre vennie, legfőképpen pedig a sepsiszentgyörgyi *Megyei Tükör*, az 1990 után új névvel megjelenő *Háromszék* lapjain található riportok, tárcák, glosszák, jegyzetek, interjúk, kisesszék, cikkek, vezércikkek, tudósítások tucatjai között volna ajánlatos még búvárkodnia. (Ám, köszönhetően az internetnek, ez munka már nem azonos – feltétlenül – poros szerkesztőségi archívumok összekötözött lapszámainak szétszalazásával.)

Érték és hiány

Mert a két kötet, az 1983-as *Asszonyidő* és az impozáns terjedelmű, könyvészetileg is elegáns megjelenésű, Farkas Árpádot (talán már a közelgő vég tudatában is) e méltó ajándékkal megtisztelő, 2020-as *Nem ilyen lovat akartam* erős szerzői (vagy erre ösztönző szerkesztői?) rostalás, válogatás nyomait is mutatja. Részben

CS. NAGY IBOLYA (1946) Debrecenben élő irodalomtörténész. A Debreceni Egyetemi Kiadó volt vezetője. Utóbbi kötete: *Király László* (monográfia, 2019).

okkal és érthetően: a publicisztikának természetes módon vannak hullékony, az idővel jelentőségüket veszítő, ugyanakkor persze kortükröző alakzatai is. A 2020-as, több mint ötszáz oldalas könyv amúgy pedig a prózai életmű kiváló összefoglalója. Hiszen magában foglalja az első, már alig hozzáférhető, s egyértelműen a költő által, versszünetben, „versaszályban” (Gálfalvi György) összeállított *Asszonyidő* anyagát: annak néhány írását mellőzve, néhány fontos írással viszont bővítve. Majd a kilencvenes-kétezres évek publicisztikájából válogatott írásokat csokorba kötve, egy új fejezettel is megtoldva az eddig ismert prózai életművet; végül pedig egy terjedelmes részben a Farkas Árpáddal készült, az egész életműre kaput nyitó s (dicséretes módon) az ismertebb, régi beszélgetések mellett új, az olvasói nagyközönség előtt föltehetően kevésbé ismert interjúkat, s a kötet címre is magyarázatot adó önvallomást is tartalmaz. (A címadás története sugallatosan szép: Farkas Árpád egy kisgyermekkorai, műtermi fotója, meg az ajándékba kapott hintaló adta az ötletét: az előbbin is hintalovon ül, az utóbbinak le akarta fűrészelni a talpát, mert nem állhatta az egyhelyben való ringatózást. Finom distinkció az emlékező szövegben: nem a maga száguldás-vágyáról beszél, hanem a lóról: az a ló „bizonyára lépni akart, ügetni, nyargalni, világgá száguldani az ő legényével”. Erre a metaforikus képre gondoljon az olvasó, s feledje a két világháború közötti kuplévilág minduntalan elötolakodó, ikonikus nótájának refrénjét!)

Igen gazdagnak kell tehát mondanunk az olvasók elé tárt publicisztikai életművet, de a kérdés mégiscsak kérdés marad: nekivág-e valaki még egyszer hasonló összeállításnak, csökkentve (inkább csak a szakmai) olvasói hiányérzetet? Például a publicisztikai gyűjtemények esetében szokatlan, de mindkét kötetre jellemző, dokumentációs könnyedség, vagyis az írások időben-térben elhelyezésének a hiánya miatt. Mert ezen írások közül jó néhányan a megjelenési hely, de főképpen a dátum, vagyis a korhátter, a csak a szövegből nem pontosan, nem mindig értelmezhető talpazat, a társadalmi-politikai helyzetet konkrétan megmutató időtámaszték nélkül, számosan valamely ünnepi alkalomra újraközölt formájukban, kissé lebegnek az évtizedekben, s filológiai káosz okozói. (Csupán az interjúk s a *Fekete Doboz* című, a rendszerváltozás első hónapjaiban, évében, a marosvásárhelyi *Látó* hasábjain megjelent néhány írás mutatja a megjelenés idejét-helyét.)

Az *Asszonyidő* 1983-as kiadásának illetően, azért korántsem főbenjáró filológiai ősbűne legyen, maradjon immár csak a szerzőé: így, e csonka megoldás mellett döntött egykoron. Kivált bocsánatos vétke (volt) ez Farkas Árpádnak, aki bevallotta (*Látó*, 1990, 10): „Telis-tele egy hatalmas fiók negyven-egynéhány esztendő forgószele ideverte kacatjaival”, képekkel és „szanaszét heverő kéziratokkal”, értenünk illett ezt úgy: hiába várt volna tőle bárki, bármikor önadminisztrációs igyekezetet, csak egyberostálta, amit könyvbe valónak gondolt. Volt jogosultsága ennek a megoldásnak is. Mert könyvbe valónak leginkább a szépirodalom és a publicisztika határmezsgyéjén, a tényekre, a valóságképekre alapozó, akár szociografikus látéleletet fölmutató meg az irodalom elvonatkoztató

nyelvének, látásmódjának, teremtett világának együttlétéből született írásokat gondolta: kisesszéket, a lírai próza, a metaforikus költői beszéd révén a konkrétumoktól távolabbra, kozmikusabb régiókba is suhintó tárcariportokat, több esetben a szabadvers poézisébe forduló életképeket, tájleírásokat. Másfelől: nem ugyanazok a – természetesen íratlan! – politikai szabályok vonatkoztak egy-egy újságbeli megjelenésre, mint amilyen kiadói korlátokkal zárták le az írások könyvbe kerülése előtti utakat a hetvenes-nyolcvanas évek Romániájában. (S hogy mi minden törhetett át e cenzori kerítés 1989 decemberében meglazult résein, már mutatják az új kötet *Hermafrodita idő* című, a romániai forradalom – Sütő András azért inkább csak „diktátordöntésnek” hívta, Farkas Árpád „álrevolúciónak” – utáni esztendő legfontosabb publicisztikáját begyűjtött fejezet írásai.)

A „versaszályban” született *Asszonyidő*

Nem volt könnyedén megtalált, de elbizonytalanítóan tekervényes sem az út, amely az ifjú költőt az egyetemről a *Megyei Tükör* szerkesztőségéig, a hírlapírói pályáig, azután első prózakötetéig vezette. A laphoz, melynek kezdettől – kis kitérőkkel is – nyugdíjba vonulásáig alapítója, szerzője, szerkesztője s 1993-tól, a már *Háromszék* néven tovább élő napilapnak a főszerkesztője. (A közbeni években részben az *Igaz Szó*, részben a *Látó* hol teljes állású, hol „félnormás” munkatársa.) S mely elvezette egyúttal a városhoz, Sepsiszentgyörgyhöz, melynek élete végéig lakója maradt. Farkas Árpád, az 1966-os, kolozsvári magyartanári diploma átvétele után kiszakad a kolozsvári írói-intellektuális társaságból, s az álláshoz jutás sem történt azért egyik napról a másikra. Egyetemista kori vétésége, a Nagy István-affér miatt reménytelen volt a lapoknál, szerkesztőségben való elhelyezkedése. (A Gaál Gábor-körbe invitált, volt egyetemi tanár, rektor, amúgy tisztos szakmája szerint bútorasztalos kommunista író, politikus szereplése, találkozója kemény kirohanássá vált az „Írófejedelem ellen, amiért a stadionok szotyolázóiról cikkezik nemzeti sorskérdések helyett...”¹ – s az eset fölkelte az amúgy is éber securitate figyelmét. Igazuk volt azoknak, írja Farkas Árpád, akik úgy vélekedtek, „az ötvenhatosok (Páskándiék, Páll Lajosék, Dávid Gyuláék) szabadon engedése után az egyetemi ifjúság megfélemlítése volt a cél”. Össze is verbuválták a nagy diákgyűlést, ötüket: Apáthy Gézá (fiatalon meghalt), Király Lászlót, Magyar Lajost, Molnos Lajost s Farkas Árpádot „nacionalista jellegű és államellenes szándékú magatartással” vádolták, a „kollégák közül némelyekkel elítéltettek, de akadt román kolléga, aki védelmébe vett, a KISZ-tagokat szankcionálták, engem, mert nem volt szerencsém e szervezethez, azzal *sújtottak*, hogy immáron nem is lesz. De legfőképp: egy évre megvonják a sajtóban való közlési jogunkat, közölték.”

1 Kéziratból idézve: CS. N. I.: *Farkas Árpád*. Monográfia. Budapest, 2015, MMA kiadó.

A tanári pálya azonban, kis segítséggel, nyitott volt: elvben legalábbis. A kézdi rajoni tanfelügyelőség vezetője, Sylvester Lajos, maga is író-alkotó ember, később a sepsiszentgyörgyi színház igazgatója, Kovásznán, a gimnázium üres vagy üressé tett francia „katedráját” adta Simó Erzsébetnek, Farkas Árpád társának, a városkához tartozó, vajnafalvi, vegyes tannyelvű általános iskolában pedig volt, lett egy magyar szakos tanári állás az ő számára is. A mindössze másfél esztendő, másfél tanévnyi tanári munka azonban nem lett Farkas Árpád életének meghatározó szakasza. Az 1968-as közigazgatási átszervezéskor, erős lakossági nyomásra, önálló közigazgatási egységként születhetett meg Kovászna megye, Király Károly,² az új megye első politikai vezetője 1968. február 18-án kezdte el a munkáját. A hatvanas évek végén az enyhület-szigor hullámzásaként észlelhető politikai viharszünetnek az intézményekben, magyar lapokban is több jele volt: ekkor alakult meg Sepsiszentgyörgyön a *Megyei Tükör*, s lett Farkas Árpádnak, a Kolozsváron maradt szellemi társak helyett új, kivételes tehetségű-képességű fiatalokból verbuválódott munkatársi „szabadcsapata” (Csiki László, Vári Attila, Bogdán László, Tömöry Péter, Czegő Zoltán, Magyarai Lajos, Veress Dániel: zömük ekkor már kötetes költő, író).

Farkas Árpád pedig az új lap első, február 24-ei számának vezércikkírójaként tűnik fel a kissé meghökkentő: *Kapard meg a havat* című írással. Népi mondást, tapasztalati bölcsességet idéz: kapard meg a havat februárban, s megmondom, milyen lesz az idei kenyér! A „provincia” közigazgatásilag megszűnt, be kell engedni a világot, „új gondok, töprengések és cselekvések idejét” élik, sugallta a cikk: a remény, a lapalapító öröm idejét. Az 1970-es évek közepéig átnyúló időszak (a valóban megszülető magyar intézmények, újságok, a könyvkiadás új lehetőségei) a lassanként azért inkább már csak belső szabadságként megélt *szabadságérzet* jeleit is megmutatta. Farkas Árpád éppen ebben az évtizedben ismerkedhetett meg személyesen – Európával. „Az utazás gyönyörű megmártózás volt egy olyan világban, ahová kirándulni jó, de élni nem nekem való. Annak kapcsán, hogy annyira hangsúlyoztam vidéki, sőt falusi kötöttségemet, sőt a Székelyföldhöz való kötöttségemet, el kell mondanom, világot azért jártam.”³ 1969-ben Ausztriában jár, Bécs, Graz, az Őrség, Salzburg, Innsbruck, „katartikus élmény”, az ausztriai út emlékét a *Jegenyekör* két verse is örzi (*Hó az Alpokban, Idegenben*). A *Megyei Tükör* novemberi (II. évfolyam, 100.) számában számol be (*Végvárak tartománya. Ausztriai úti jegyzet*) az útról, de az *Asszonyidő*be nem válogatja majd be az írást. Az *Egy kulacsból* című könyvfejezet úti jegyzetein a dalmát tengerpart, Velence, Dubrovnik, Hollandia, Párizs emlékei,

2 Király Károly 2021. novemberében hunyt el Budapesten. Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács 2013-ban tüntette ki a Kós Károly-díjjal. A laudációban olvasható: Király Károly „az autonómiagondolat egyik első frontembere” volt.

3 *Jelentés a völgyből*. Ködöböcz Gábor beszélgetése Farkas Árpáddal. *Magyar Napló*, 2005. augusztus.

írószövetségi kirándulások tűnnek elő. 1973-ban Észak-Amerikában, Kana-
dában jár: erről sem ír „különösebb” útirajzot, mert „annyiféle magyar élt ott,
hogy aki beszélni mert róluk, mindig akadt két másik, aki cserébe kötéllel kí-
nált”. A hetvenes években utazza be, hivatalos utakon, meghívásokra Magyar-
ország nagyobb városait is: Budapest, Szeged, Debrecen, Kecskemét. *Nemcsak
nézett, látott is*: így összegzi az utak tanulságait. Nem a nyugati „kultúrförlény”
kávéházi tüneteire volt kíváncsi, tapasztalatai azt az öntudatot erősítették ben-
ne: „nem vagyok Székelyföld szívébe zárt kis amulett, nem csak onnan villogok
kifele”.

Az *Asszonyidő* írásaiból azonban épp a *Székelyföld szívének* röntgenképe villog
kifele.⁴

A *Középszer lakomája* című első fejezetének első mondata: „Milyen lehetett
a világ, mielőtt megsüketült volna...?”, s Farkas Árpád azt közli az olvasóval:
bármilyen volt, most fogyatékos, korcsult világban él s ír, az igazi megértés és
megértetés aligreményével. Máshol, hasonlóan erős felütéssel: „néhánykor
olyanfajta érzésem is támadt, mintha az emberek elfeledték volna a minden-
nap, természetes beszédet” (*Hordószónok*); a „szavak devalválódásának száza-
dát éljük” (*A vasárnapi parasztok*). A telefonról szerzett, „technikai” óda pedig
mintha csak azért született volna, hogy a költő leírhasssa: a távbeszélő „meg-
s lehallgat”, s hogy „a drótokon surranó hang útjai kiszámíthatatlanok”. A *Meg-
maradás esélyei* című zárófejezet s a címadó lírai kisesszé (akár prózaversnek is
nevezhetjük), egy nép, a kisebbségi magyarság „föl-fölocsúdó Főnix-ragyogá-
sában” élő *Reményéről* beszél, a pusztulás apokaliptikus örvényeiről, *kémlelő,
sunyi szelekről, lehallgatásról és besúgásról*. „Ugye elég erős kötés még az erkölcs”,
kérdézi, s állítja: „okos dac, túlélő szenvedély otthonosabbá lakja honát, óvván
tíz körömmel a megmaradás esélyeit”. A könyvkezdet komor, deprimáló, ag-
gasztó létrajza a zárlatban dacos reménységű tájképpé szelídül. Az *Asszonyidő*
kötetcímet adó írás központi képeleme a munkába induló, vonzóuló asszo-
nyok látványa, a hajnalonkénti vonulás, amelynek mintha égi párja, tükörképe
volna az eget borító, asszony formájú fellegek sora: a szöveg a metaforikus
próza legszebb kötetbeli példajaként olvasható. De jelzése annak is: felfordult
korban élnek, egy új, kénytelen matriarchátusban, ahol az asszonyok a „defen-
zívába szorult lét muszáj-napszamos cselédjeiként”, a semmi ágára kényszerült,
önmagukat szégyellő, gyűlésekre zavart, az „ülésezgetésekben meghidegült”,
elférfiatlanított férfiakban is tartják a lelket: közös bizodalalmukat az eljövendő
„felemelt homlokú Férfiidő”-ben.

Az *Asszonyidő* írásaik még mutatják a túlélő szenvedélyt, az írás esélynövelő
reményét. Döntően (bizonyos ideig) egyazon időszakban születtek a versek
s a prózai írások, s ugyanez a szorongás, a kisebbségi sorshelyzet által igazolható
keserűség sötétítette a *Jegenyekör*, az *Alagutak a hóban* verseit is. A „líraszünet-
ben” (ez a költő vívódásának, a fölerősödött hiábavalóság érzetének, a majdnem

4 Az alábbiak bővebben: i. m.: Cs. N. I.: *Farkas Árpád*. Monográfia.

elhallgatásnak nyomasztó időszaka), az *Alagutak a hóban* utáni pauzában összeállított publicisztikai kötet a versalkotás legsajátabb jegyeit menti át a kisesszék, tárcák műfaji keretei közé: a látomássá emelkedő, reális létmozzanatok, a távlatossá épített tapasztalati életjelenségek stilsztikája jellemzi a Farkas Árpád-i prózanyelvet is.

Talán ennek a kötetnek is köszönhető, hogy a csalódásaival, a kirekesztettség-érzettel, az egyre fogyatkozó szabadságélménnyel viaskodó költő nem veszítette el végleg az irodalom mint megsemmisíthetetlen cselekvési lehetőség létezésébe vetett hitét. Mert minden falujáró út, minden, akár apró tapasztalati élmény alkalmas számára ahhoz, hogy életigazsággá rendezze-emelje; s minden részletben feltűnik előtte a nem egyszer tipikusnak tekinthető egész. Ugyanakkor arány és mérték jellemzi a látásmódját, messze áll tőle a demagóg általánosítás, az esetenkénti morális csonkulás látványa nem készíti annak kimondására, hogy morálisan devalválódik általában az ember. A kötet fejezet-címei is beszédesek: *A középszer lakomája*; *Csöpp fényesség a szülőföld felett*; *Öregember méltósága*; *Cserfa-sors*; *Egy kulacsból*; *A megmaradás esélyei*.

A legszemélyesebb hangú a szülőföldet megidéző ciklus (*Csöpp fényesség a szülőföld felett*). „Hangulatok, illatok, hangok idézik” föl számára a gyermekkor színhelyeit, a fölnevelő kisvárost például, Székelyudvarhelyt, ahol a Szarkakő volt az ő nagy hegye, a Himalájája. A nosztalgia „meg-meglibbenő fodrai alól” (*Fölnevelő kisoárosok*) fölbukkan a város „hársfaillatú főutcájával”, „mályvaillatú hangulattal”, „sárgaréz-ragyogással”: érzékek kavalkádjában tűnik elő a múlt. Az *elsőház elfoglalása* című írás a néptelenedő falvak, a fogyatkozó falusiak elleni apelláta, a „düledező épületek” látványa szorongatja, s „belesajdul az ember”, hogy a vének kihaltával olcsó építőanyaggá válnak az egykor nemes házak. Az az elemi létezésélmény, ami Farkas Árpád verseiben jellegadó módon ki-fejeződik, prózaszövegeiben is ott van.

A *Cserfa-sors* című fejezet megidézett írói-művészei közül nem egy szellemi vagy valóságos kolozsvári társ, barát: Tamási Áron, Tompa László, a festő Nagy Imre, Balog Edgár, Szabó Gyula, Lászlóffy Aladár, Bajor Andor, Bodor Pál, Huszár Sándor, Szilágyi István, Király László, Sütő András. Szilágyi Istvánról szólva (*Szilágyi István bajusza*) réges-régi kolozsvári fehér éjszakákra emlékszik, az albérleti felolvasásokra, de a zárlat ismét több mint emlékidézés: egy „véget nem érő-rázkódású utazásról” beszél már, egymásra szikrázó tekintetekről és elmaradozó társakról. Sütő Andrásról pályaképet ír (*Pusztakamarási körtevirág*), de személyes hangút, az emlékező epika történeteivel dúsítva. A korai Sütő-novellák ifjú hőseiben „nemzetiségi létük gyerekkorára” lát, korán észleli az író anyanyelv-féltő, anyanyelvi iskolázásra buzdító igyekezetét. A *Perzsák* című esszét (a majdani, 1981-es *A szuzai menyegző* című dráma előképét) az anyanyelvet pusztítani akaró hatalom, az erőszakos asszimiláció csak a metaforák nyelvén elmondható nyelvvelmi traktátumát (Olasz Sándor kifejezése) Sütő írásművészete addigi „legmagasabb csúcsának” véli, „műfajok fölé kerekedő irodalomnak”.

Csoda, hogy átcúszott a cenzúrán, sőt, írószövetségi díjat is kapott az *Asszonyidő* című könyv, írta Sütő András (*Heródes napjai*, 1994). Őnarcképnek, önvalomásnak is olvasható a publicisztikai kötet, „zaklatott lélektana sem érdektelen. Kiviláglik, miért és hogyan lesz jó ellensúlya a szociográfiai mélységnek a költői emelkedettség, a száraz szakszerűségnek a pátosz, a kisszerűségnek a líraiság, a »számok (bürokratizált) nyelvének« a nemegyszer szónoki stílus. Ez a publicisztikai stílus, nyilvánvalóan, ugyancsak tudatosan választott, kimunkált eszköz: archaizmusával súlyt, stílrromantikájával őszinte hevületet, népiségével szint akar adni mondanivalójának.”⁵

A *Nem ilyen lovat akartam* – fönt említetten – több írással kiegészítette (némi leg át is rendezte) az eredeti mű fejezeteit. Fontos, súlyos írások kerültek az *Asszonyidő* cím alá: de épp ez a megoldás mutatja a legtöbb filológiai buktatót. Az új kötet a filológiai fehér foltokat színesítendő, nagy fejezetei élére már összefoglaló dátumokat tett. Ezek szerint (ez amúgy is tudható volt a kötetről) az *Asszonyidő* az 1968–1983 között született írások gyűjtőhelye. S ez az eredeti kiadás esetében igaz is, de nem egészen érvényes az új kötetben olvasható változatra. Mert az utólagos, fontos cikkbővítmények, az ide helyezett, pótlólagosan beválogatott írások között akad nem is egy, roppant megtévesztő című-alcímű mű is. Nem mélyedve el a filológia útvesztőiben, egyben elismerve, hogy a könyv tematikai gazdagságán mindez nem változtat semmit, de néhány írás kibillen a neki szánt szerkesztői időkeretből. Megjegyzendő például, hogy a *Száz éve született Illyés Gyula, A magánszorgalmú kuttyák című vers költője* ezzel a címmel semmiképpen nem íródhatott meg 2002 előtt, s kerülhetett volna az 1983-al záródó fejezetbe. Mint ahogy a *Csillag a máglyán. A hatvanöt éves Sütő Andrásról* alcímű sem lehet így 1992-nél korábbi (a *Látó* közölte a decemberi számban). A *Két magyar történelem. Beszélgetés László Gyula régészprofesszorral* a cikkvégi jelzés szerint 1992-es keltezésű interjú, s a *Hitel* 2020 decemberi számában látott napvilágot; a *Lerogyni nem szabad élve. Vallomás Nagy Lászlóról* című nagyesszé a *Tiszatáj* 1985 decemberi számában olvasható. A *bunkók árnyékában* című írást 2012 júniusában a *Háromszék* közölte, sokkal korábban így nem is közölhette volna, hiszen ebben a Nyíró József porainak hazahozatala, hamvasztása, romániai újratemetése körüli politikai perpatvart taglalja Farkas Árpád. Miként ez a lap hozta (2013. május 4-én) a *Jékely Zoltán kalapja* című, a költő százéves születésnapjára közölt naplójegyzetet is. Vagy – de mindez csak néhány példa – ha a *Magunk Rodostója – Röpke beszélgetés Nagy Gáspár József Attila-díjas költővel a zágoni tölgyek alatt* című írásban Mikes-szimpoziumról, ex-libris kiállításról, zágoni, templomi ünnepségről esik szó, akkor ez a Mikes Kelemen háromszázadik születésnapjára rendezett, igen nagyszabású emlékünnepe volt 1990. szeptember 21–24. között (a *Háromszék* több napon át közölte a pontos programot). És hát, ha a *Gazdáné, Olosz Ella csodaszőnyegei* című szép írás úgy kezdődik, hogy „Olosz Ella nem is olyan régen úgy lebbent el közülünk...”, s ez a túlvilági utazás 1993-ban

5 Luczai András: *Az őszinte póz lovagja. Utunk*, 1983. augusztus 26.

kezdődött, akkor itt is túllépte a szerkesztői (vagy talán még a szerzői?) akarat a fejezet írásainak záró dátumát.

Érteni véljük, hogy ezeket az írásokat inkább a tematikai azonosság helyezte egyazon keretbe, fejezetbe, s ez is alkalmas megoldás: egybehúzni a Farkas Árpád számára meghatározó szellemiségű, a „cserfa-sors” jelképezte alkotók portréit. Akik, a költő szép metaforája szerint olyanok, mint az erdők cserfái: „lombhullástól levélíg” szolgálatban állnak. De egy kötetvégi forráslista nem lett volna kárára az amúgy hiánypótló könyvnek.

Merenghetnénk azon is, de ez is csupán tétova olvasói tünődés, a *mi lett volna, ha...?* fölöslegességével, s ahhoz, ami már *van*, megszületett, örömkre *könyvvé lett*, nincs köze. Annak jelesül, hogy jó döntés volt-e az erősen öncsonkító szelektálás, a publicisztikai termés komoly kiszemezgetése: de a költő-író erre a kérdésre már nem adhat választ. Veszteségnek érezhetjük például, hogy Farkas Árpád egyik, különösen a pályakezdés idején, az első évtizedben igen kedvelt és gyakran művelt műfajából, az irodalmi nagyriportból alig-alig olvasható néhány egyik s másik kötetben. A költő már igen korán kacérkodott ezzel a műfajjal, a *Megyei Tükör* lapjain több tucat, olykor teljes oldalas riportban beszélt mindig fontos és kényes ügyekről, tudósított nehéz életutakról, élethelyzetekről: ezek, kiemelve a feledésre ítélt újságok lapjairól, talán egy új, kézbe valóbb riportkötetben ma is életre galvanizálhatók volnának. Csak válogatva: *Fényképezőgéppel Kovásznán* (1968. március 2.); *Lélekkarambol. Egy asszony kálváriája* (1968. május 25.); *Függőségek* (1968. július 6.); *Gábor Áron unokái* (1968. július 27.); *Jó szerencsét!* (1968. augusztus 10.); *Lábujjhegyen – Orbán Balázs nyomában* (1969. június 28.). Az újságírói pálya első esztendejének szeptemberétől több részes riportban traumatikus témáról, bírósági ügyekről számol be (*Délelőttök a törvénytészen*).

Az *Igazság szomjázásában* (1969. május 24.) pedig az újságírás erkölcsi parancsait is megfogalmazza: „elítéltetik, kárhóztatik minden szentképfaragó, az igazságot körülbadagó publicista, ki a legfelsőbb: legbensőbb parancsot megszegi: igazat mondani, írni, nyúni az igazat újabb igazságokig, orrvérzésig, halálíg”. Farkas Árpád az írás tisztességének és minőségének kérlelhetetlen igényességű művelője. Tudja, ismeri a „valóságot művészetté emelő realizmusnak a becsületét, értékét”, publicisztikája a „túlnyomórészt zord létezésélmény számbavétele után, illúziótlan szembesülésben is képes a megmaradás esélyét vallani. Az emberi méltóság és a nemzetiségi távlat vonatkozásában egyaránt. Ez a reménysége egyrészt az omlásokkal szembeállított értékóvó és értékteremtő emberi küzdelmek példáiból táplálkozik, másrészt – s talán egyre erősebben – már inkább csak az emberi létezés mélyebb értelmét tudó személyiség kiolthatatlan igényéből.”⁶

6 Görömbei András: *Asszonyidő*. Farkas Árpád új könyvéről. *Tiszatáj*, 1984, 3.

A rendszerváltás utáni publicisztika: *Hermafrodita idő* (1990–2018)

Vajon más közelítési módra, másféle újságírói nyelvezetre, más, az igazságot körülbadagoló publicista erkölcs nyomaira lelünk a szabadabb szólásnak kétség-telenül tágasabb teret kínáló 1990 utáni időszak írásaiban? A megírandó gondok, jelenségek, problémák mások, de a legbelsőbb parancs a régi: „igazat mondani, írni, nyúni az igazat újabb igazságokig, orrvérzésig, halálig”. Persze, az újságírói beszéd nyíltabb, konkrétabb, célratörőbb. A fogalmazás grammatikája, stílus-eszközei – kivált a rendszerváltás (vagy választhatunk a Sütő- és a Farkas Árpád-féle meghatározások közül) kezdeti hónapjainak publicisztikáját olvasva – kevésbé mutatják a korábbi, esszéisztikus nyelvezet poétikai eszköztárát. Ezek az írások zömmel a változó idő lázában születtek: a közéletiségre, a jelenre, határozottan a politikai élet eseményeire reflektáló, azokat magyarázó, értelmező, minősítő szándékkal. Nem egyszer a keserű szarkazmust súroló hangnemben: véleménycikkek, politikusok ízekre szedett beszédei, érvekként sorolt citátumok, kemény bírálatok, a hang élesen kritikus, éber az újságírói figyelem, Farkas Árpád nem túri szó nélkül a közélet új hazugságait, a félrevezetést.

Vagyis – mert hamar csillapult a remény, a közösségi láz – azt a politikai és ideológiai, főképpen pedig kisebbségpolitikai állapotot nem hagyja megnevezetlenül, mely elemeiben, mozzanataiban alig egy esztendő leforgása alatt visszaépülni látszott eredeti, „álrevolúció” előtti formájára. Azt veszi észre Farkas Árpád Sepsiszentgyörgyön, amit Sütő András Marosvásárhelyen, s mindketten általánosan is érvényes példákkal igazolva, mint országos jelenséget írnak le: valóságismeretük megtéveszthetetlenül erős, gondolkodásuk logikáját és erkölcsét semmiféle sunyi kétszínűség nem rezdíti meg. Azt rögzítik, s teszik közhírré mindketten, hogy a pártapparátus, a diktátorpár megdöbrentően barbár, a televízióban élőben közvetített kivégzését követően azonnal elszelelt, a másodvonal emberei pedig zökkenőmentesen átálltak a forradalmi oldalra. Ezt a rapid metamorfózist Sütő András már 1989 decemberében látta: a *Visszapillantás* (*Szemet szóért*, 1993) című, hosszú naplófejezet számol be ennek a távlataiban is aggasztó jelenségnek a meglétéről. December 22-én, a marosvásárhelyi városháza erkélyéről, a fiatalok kérésére a tömeghez készült szólni: azaz, állta a sort a beszédre várók egyre növekvő seregében. „A terem [...] tele volt ismeretlen forradalmárokkal, szónoklás végett sorban álló férfiakkal..., égből potytyant, vagy tán föld alól kikerült »ellenzékiekkel«. Néhányat ismertem közülük. Az elmenekült városi és megyei pártvezérek kegyencei voltak. Intézmények vezetői, a diktátor tegnapi éltetői, előléptetésre vágyó, párthű személyek. Egy-más sarkát tapodva tülekedtek az ablakhoz, hogy örömeiket elszónokolják. Hökkenten nézelődtem.” S mit mond kicsit odébb, keletebbre a költő? Előbb, talán néhány napig, a reményt említi: elhagyták a metaforák, s „hagyogatom el magam is őket a közvetlen beszédet óhajtó időkben”, mert „karácsony óta friss szavak sorsa a gondom”. Ám a kiábrándító, szinte azonnali diagnózis, a társadalmi-politikai láttele: „a tegnapi tollnok-lakájok új kalamárisba mártván tolluk,

fénylenek újra”, s visszatérnek a metaforák is (*A mi hosszúra nyúlt Szent Bertalan-éjszakánk*). Másutt (*Karácsony, mely mennyből jött, de elvitte az ördög*) a „szárnya támadt reménykedőt” arra döbbsenti rá a valóság: „hirtelen tele támadt ellenállóval a világ”. Új barátok jönnek, bukkannak fel a semmiből, újra gyávaság, óvatosság a szerkesztőségekben, s a csalódások sorozata olyan megrendítő Farkas Árpád számára, hogy azt a néhány napig lobogó „lelkesültségét” sem tudja „megbocsátani” magának. 1991-ben pedig már „egyesztendő fóbiája” lett a magyar kisebbség a többségi románságnak, arról „zenélnek”, hogy a „székelyföldi magyarság elüldözi ősei földjéről az itt élő románokat”. A *magyar mumus* című cikk példák tucatjait is sorolja. Hogy parlamenti bizottság alakult az e tárgykörben született névtelen bejelentők vádjainak kivizsgálására. Hogy a hadsereg, mely „nem volt hajlandó megvédeni a márciusi Marosvásárhely vérben úszó népét”, a részeges, a saját hívei által elüldözött ortodox pópát, mintha a magyarok haragja elől kellene, televíziós kísérettel hazamenekítette Aranyosgyéresre, a falujába. A parlamentben „arról deklamál a Nemzet egyik szónoka, hogy magyarok vernek román embereket a csíkszeredai állomáson, s ismét oda Erdély” – valójában a hitese férj agyabulálta el asszonyát, tetejében mindketten románok.

A rendszerváltó idők cikkei már két héttel a „forradalom győzelme” után arról is beszélnek: a „szétszalasztott sereg most visszaszivárogni óhajt életünk meghatározójává” (*Ne engedjük visszaszivárogni őket*). A március 15-ei beszédre felkért, kovásznai Fábián Ernő ablakát kövel betörik; s hogy ismét működhessenek a régi lehallgató készülékek (*Ismét dolgoznak...?*). A Reményik Sándor verscímét (*Eredj, ha tudsz*) parafrázáló *Maradj, ha tudsz* riasztó képet fest: „még csak dél van, de már három ismerősömmel találkoztam, kik a Marosvásárhelyen történtek hatására pakolnak, távozásra készülvén az országból”. Félelem? Önfeladás is, sugallja Farkas Árpád, fölös „szófogadás”: mert ne legyen elég az exodushoz, ha egy „borízú hang elrikkantja” magát Marosvásárhelyen: „magyar vért akarunk inni”, vagy: „magyarok, vissza Ázsiába!”. S még akkor sem, ha a legnagyobb példányszámú román lapban „Romulus Vulpescu úr ily megindító szavakkal medítál sorsunkról”: „A romániai magyarok, amiként ez normális, román állampolgárok, következésképpen kötelező számukra annak az országnak a törvényeit tiszteletben tartaniuk, amelyben élnek”, ha ez nem tetszik nekik, mondjanak le az állampolgárságukról, s ha ezt mégsem teszik, „arra kényszerítenek, hogy lemondjunk róluk”. Mondja ezt megfelelően arról, hogy „épp a diszkriminációs törvénytelenések ellen is lázadt a magyarság december 22-én”, akkor még együtt a románokkal.

Farkas Árpád következtetése, a személyes sorsát illető kurta önvallomása egyértelmű: „útilaput köthettem volna százszor is az elmúlt évtized során [...], de ha igazán kedvem volt valaha maradni, akkor most maradok”. Félreérthetetlen a Reményik-versre, de a *Látó* 1991. januári számában megjelent Bajor Andor-vers (*Marasztaló*) azonos nyitó sorára is (*Maradj ha tudsz...*) utaló gondolat, s nyomatékként ott vannak a *feltámadt* poétai ambíció, kedv, a kis időre ugyan, de a költői csöndet megtörő poézis vallomások, ugyanakkor felszólító erejű,

közösségi hevű versei. A *Gyertyák Erdélyben* például Mikes néniének maszkjában üzeni, hogy: „újolag lepeg a / Nagy Födő, s nem csak a gőz száll: futnak alóla a népek inukszakadtan / ezüstös vályúra, fútt-arany ólba, sur- / rannak, zúdulnak Új Rodostóba”; a *Nyitott égbolt*-ban szarkasztikus-keserű önmitizálással a költő „Roden pózában” ül „félszázada a honi klozeton”, s „rettegetek, én még maradok”. A *Jómadárdal* is ennek az új, önkéntes exodusnak a fanyar gúnyrajza: „Lenne-e rés átkelni itt / Erdélyiből Mindenséginek? / Hát nem, hát nem –”. Olyan időszakot él át Farkas Árpád, melyben a próza, a publicisztika és a líra is egyazon élmény szorításában próbálgatja a megörökítés műnemi-műfaji lehetőségeit. Az *Esti lázak*, a *Tajték – Tőkés Lászlónak*, az *Integető* a dátum szerint mind 1989. december 22-én született meg. A *Fekete karácsony* 1990 karácsonyán, és az egy évvel azelőtti véres napokra emlékeznek: „A tavalyi véres karácsony heve, színe-fehérje / odalett március lefutó vizeivel, felitta / június heve, s itt áll térdig-deréig adventben / egy becsapott nép, üres tenyérrel!”

S amihez túl kevés vagy túl sok a líra árnyalatosabb, metaforikus kódokat is rejtő, képekből építkező nyelvezete, az az élmény, tanulság, diagnózis és prognózis megszületik a *publicare* műfaji keretei közé fogva. Csak ily módon tudja elmondani Farkas Árpád (*Fehér karszalagok*), hogy a tömegkommunikációs eszközök „hazug információáradata” újra ellepi, „magyarelleses gyűlölködésbe borítja az országot”, s a képernyőn „örjög a nekivadult tömeg”: „Erdélyt nem adjuk!” Ki kérte itt Erdélyt? – kérdezi Farkas Árpád, s Szűrös Mátyás (az akkori, 1989. október 23-a és 1990. május 2-a közötti, ideiglenes magyar köztársasági elnök) szavait idézi: „Erdély legalább annyira ősi magyar föld is, mint amennyire ősi román föld. A magyaroknak itt teljes joguk van élni, dolgozni és küzdeni, tehát nemcsak kérhetnek, hanem követelhetik is a jogukat a földhöz, és mindezzel együtt azt, ami a nemzetiségeknek kijár egyéni és kollektív jogokban”. A *Kell-e nekem Erdély?* című közéleti tárcáját pedig így zárja az író: „Sírom is itt legyen, mert kell nekem, s meg is illet ez a föld. Punktum.”

Igen fegyelemreméltó a *Kikkel pendülünk majd egy húron?* című írás is: Farkas Árpád sorra veszi az RMDSZ, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség jelöltlistájának neveit, indulóit, s kertelés, finom mellébeszélés nélkül jellemzi mindahányukat, kimondva azt is: valóban kikkel pendülne egy húron. „Habozás nélkül” csupán egyikőjükkel, s nem rest, nem fél leírni, hogy a saját lapfőszerkesztőjét sem tudja „kissé foltos múltja” miatt teljes szívvel támogatni. Egy terjedelmes riport is mutatja a megpendült vidékjáró kedvet, az igazságkutató, problémafölvető igényt: a múltból már jól ismert Maksa község új életét veszi szemügyre, s látja a teljes ellehetetlenülés, a községi-közösségi vagyron eladásának, mások általi megszerzésének stációit. Ironikus, gunyoros vagy éppenséggel csípősen, élesen lényegre törő, már a kétezres éveket is szemmel tartó rövid tárcáiból, cikkeiből, nagyobb csokornyit is találunk a fejezetben (*Zászló; Egy fogatlan felhő; Lóvátétel; Egy márciusi pillanat: többség a kisebbség mellett; Lesznek-e magyar irodalmi lapjaink; Szócsata helyett dokumentumok; A budifedő; Ismét vesztélyben egy iskolánk; Többé nem nyalunk?; Lóvátévoók* stb.) Ez utóbbi, nagyobb cikk arról az

RMDSZ-es kudarcról beszél, hogy *tizennégy esztendő múltán* sem „jött még el az ideje” annak, hogy az autonómia-statútumot, melyen éveken át dolgoztak, elfogadható formában a nyilvánosság elé tárják. Megmaradt választási szlogennek „mit nemzeti önvédelmünk legközvetlenebb célpontjaként határoztunk meg”. Következtetése lesújtó: „személyi presztízsek, bársonyszékek, változó kormányokkal váltott mézes-csók kedvéért” feladták a már 1990-ben fölmerülő kisebbségi igények, célok okos, megvalósítható formára csiszolását.

Vallomások, interjúk: *Jelentés a völgyből* (1977–2018)

A kötetben olvasható interjúk között – kiváló ötlet volt közzé tenni a beszélgetéseket – több is akad, melyekben Farkas Árpád kora ifjúsága, a pályakezdő évek, az újságírói munka élményeiről, a líra s a publicisztika mögöttes tereiben zajló alkotás-lélektani állapotokról beszél. Különösnek is tarthatjuk, hogy *élete legszebb éveit* nem verseskönyvei megszületési dátumaival jelöli; hogy nem a poézis, a költőlet, a műteremtés, a megalkotott mű örömét említi az alkotói boldogság forrásaiként. Arról mesél például Sylvester Lajosnak (*Apáink arcán*. A portréfilm 1994 novemberében a Duna Televízió részére készült), hogy újságíróként „végigportyázták” a vidéket, hatalmas örömmel vetették bele magukat a „hétköznapi újságírás porába”. „Csodálatosnak találtuk újra felfedezni a már gyermekkorban megismert világot. Hívásra mentünk, olvastuk a verseinket öreg anyóáknak, a falvakat »végigkosaraztuk«, ahogy a legeltető juhász kosarazza a legelőjét. Végigjártuk az egész Székelyföldet. Együtt. [...] Tulajdonképpen négy évet éltem: '68-tól '72-ig. Ez természetesen igaz is, meg nem is.” Annyira tehát nem is olyan különös ez az alkotás-lélektani vallomás, kivált a folytatás ismeretében: Farkas Árpád sohasem akarta, így mondja, „olyan komolyan és igényesen kezelni a költészetet”, hogy a versei, az „én dadogásom-makogásom ne jusson el azokhoz, akikhez képzeletben szólok. Semmiféle nagy magyar búbanat, semmiféle túlkelt, nagy nemzeti kovász nem akarok lenni. Egyszerűen azok közé tartozónak szeretném tudni magam, akik értéket teremtenek, és értéket életben tartanak.” A *Korunk* 1968/8-as számában is közölt korai irodalmi riportja (*Szeszélyes utazás – Kék hegyek alján Berecktől Bodzafordulóig*) ennek a portyázásnak egyik megkapó, igazoló példája. A költő akkor is gyalog vág neki az útnak, Brassó felé halad, s már a riport bevezetőjében érezzük, mint telítődik meg a pillanatnyi, látott, valóság-hű életkép a nehéz sorsú emberek élethelyzetének általános, nyomasztó másíthatatlanságképzetével: „Bandukolok lefele a szerpentineken, s nagyon érzem, hogy csönd van a Kárpátok alatt. Olyan csönd, amelyből kihallani az itt élők gyökereinek recsenéseit...” Görömbei Andrásnak is arról a hajdani boldog felfedezőletről vall (*Értékeket óvó búvőletben*. *Forrás*, 1980, 9): „A szenvedély, amellyel mi akkorjában lapot írtunk, olyannyira feltöltött, hogy gyakorta ma is abból élek.” Mert a valósággal való eleven kapcsolat „végre igazán nem maradt szófia beszéd, kor s társadalom, megörvénylett

élet színtereinek minden zegzugába beláttam [...]. Elszántak, bátrak, igazság-féltők voltunk nagyon. [...] Égő talpam tanított újságíró-etikára [...]. Verseim sem tejfehér ködökből merítkeztek, szigorúan megélt világot működtetett tovább minden metaforájuk [...]"

Az interjúk némelyike a versíró legbensőbb gondjairól is vall.

Farkas Árpád szűkszavú költő. Azonban az olykori csöndnek, a teljesen azért soha el nem apadó benső versíró vágynak és igénynek (melyről különös szépségű, önironikus és bölcseleti hangokat egyaránt megzendítő kései őszikéi, s épp a rendszerváltozás ellentmondásainak felkavaró élményeit, a „megörvénylett élet” minden zegzugát földeríteni akaró, közösségi érdekű versei tanúskodnak), az általa mondott annyira igaz, amennyire nem indokot csak az egyik okként említhetjük meg: azt is több kétellyel, mint meggyőződéssel. Mert Farkas Árpád poézise éppen komolyan vett és igényes versbeszéd: csupán a rendszerváltással együtt felmorajló, paradigmaváltó irodalomelméleti kizárólagosság és szelektáló arrogancia heves, leegyszerűsítő érték-átrendezési igyekezete próbálta megkérdőjelezni a jelképek és metaforák nélküli, sugallatos-sugalmazó, továbbá a nemzeti-közösségi szemléletű, ha úgy tetszik, jelentéstevő líra létjogosultságát, korszerűségét: e líra ideológiáktól független esztétikai értékének figyelmen kívül hagyásával. Ez az arrogancia nem egy kritikában önnön „korszerűtlenségére” figyelmeztette Farkas Árpádot. A csöndnek, hogy „senkinek sem kell a vers, mindenki politizálni akar”; s hogy „itt most már nem él az az igény, amiből következően az ember költőt faragott magából”; s hogy a „hangot kell váltani” kritikus harsona éppen az egyik legsajátabb „költői eszköztárát”, a *képi beszédet* fűjné ki a magyar költészetből: a szavakból kihallatszó keserűséget a hallgatás súlyosabb, valósabb indokaként értelmezhetjük. (Az Erdélyi Erzsébettel folytatott, a Kossuth Klubban 1997. március 7-én elhangzott, *Inkább röntgeneztem ezt a tájat, mint fényképeztem* című beszélgetésben is szól erről a költő.) „Ülök egy kis erdélyi völgyben”, mondja a Ködöböcz Gáborral való, költői ars poeticát is kifejtő beszélgetésben, s „írogatom az őszikéimet”. A „szövegek új revíziója”, mely a *szövegek ismerete nélkül zajlik*, megrendíti, s annak, hogy „ma már hiábavalónak érzem mindazt a koncentrált, önmegvalósítónak is szánt s tovaengedett jelentést a völgyből, annak – meg kell vallanom – irodalompolitikai okai is vannak”. Birtalan Ágnessel (*Nyelvi nyársak között. Édes anyanyelviünk*, 2019. november) izgalmas, „vitázó” interjújában az anyanyelvi kultúra lehetőségeiről, korlátairól, a román államnyelv nyelvtorzító hatásáról beszélget: arról a nyelvhasználati „restségről”, amely a fölösen románra cserélt magyar szavak révén „szókincspadáshoz” vezet; a germanizmusokkal tűzdelt fogalmazásról, melyet „panyókára vetett, lófrálgató beszédmódnak” tart.

Néhány interjú pedig, közöttük az 1989 decembere után az elsők között megszülető, Ablonczy Lászlóval készített telefoninterjú (*Állunk, kiürített marokkal* – ez nem a *Magyar Nemzet* 1990. januári, hanem a *Népszava* február 3-ai számában jelent meg) a kiábrándulás, a csalódottság és a mégis remény egymást erősítő vagy cáfoló érzéseivel, tényállításaival a rendszerváltozás publicisztiká-

jának elvi-szemléleti kifejtéseként, Farkas Árpád kisebbségpolitikai krédójaként is értelmezhető. (Az elsők között lehet az Udvardy Árpád tollából származó beszélgetés is, ez valóban a *Magyar Nemzet*ben látott napvilágot 1990. január 15-én, s nem szerepel ugyan a kötetben, de amelyben, akárcsak Beke Mihály András, itt ugyancsak nem olvasható, *Magyar Fórum*-beli, 1990. januári interjújában, Farkas Árpád a föllélegző, erőt gyűjtő hit még elevebb bizalmával és határozottságával ecseteli-elemzi az első hetek történéseit. Az Udvardy-interjúban azt mondja a megfaggatott Farkas Árpád: „A gyakorlat be fogja bizonyítani, hogy lehet, igenis lehet békében együtt élni. Az asszimilálás úgysem sikerült volna. Nem lehet kétmillió embert csak úgy beolvasztani.” A kérdező felvetésére, hogy Kárpátokon túlról tízezer számra betelepített románokkal miképpen alakul majd a békés együttélés, a kölcsönös jó szándék, Farkas Árpád az egy hónap múlva már örökre elillanó reménnyel még így folytatja: „Ez a folyamat most véget ér. [...] Bele fognak – mert bele tudnak – illeszkedni a háromnyelvű Erdély hagyományosan kialakított kultúrájába, gazdagabbá tehetik azt.” A másik disputa bonyolult helyzetképe szerint: „Teljesen új alapokra kell helyeznünk a jogainkat. És miután azok bekerültek az Alkotmányba, rendíthetetlenül védelmeznünk kell őket. Most már vége annak, hogy valamiféle testvériség ürügyén, vagy hogy román testvéreink érzékenységét kímélendő, ne követeljük mindazt, ami bennünket megillet.” Ám a szerveződéssel szinkronban felcsapó ellentétokról ismét egy kijózanult kisebbségi író-költő szól: „Erdélyben is igazi magyarok élnek: két magyar az három párt. Megkezdődtek a belső marakodások, és sok embernek az is eszükbe jut magyar felebarátairól, amit hosszú ideig elfelejtett.”)

Az Ablonczy-féle interjú egyik legelgondolkodtatóbb tétele pedig talán az a Farkas Árpád-idea, amelyben egy alapvetően más formájú, átgondoltabb vízió jelenik meg, mint a pártelképzelésekben. Ezeket a *Lóvátévők* című, fönt említett cikk tizennégy évvel a romániai rendszerváltás után is kudarcot kudarokra halmozó, másfél évtizedes, választási szlogenné puhult terveknek nevezi. Az 1989 decemberében megalakult RMDSZ képviselőjében, a „diktatúradöntés” szinte másnapján fölvetődő székelyföldi autonómia-elképzelések időről időre új s újabb változatban, több tulajdonosi háttérrel (RMDSZ, EMNT – Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, SZNT – Székely Nemzeti Tanács) nyilvánosságra kerültek ugyan, de a törvényjavaslatot a román parlamenttel nem sikerült elfogadtatni. Az RMDSZ törvényjavaslatként megalkotott státútum székelyföldi autonómiáról beszél, Marosvásárhely központú régióról, Farkas Árpád már 1990-ben, figyelmeztetően, egészen másról: „Az én véleményem az, hogy végzetes hiba volna a Székelyföldre intézményesíteni az erdélyi magyarság létét. Ismét gettót állítanánk. Következésképpen a szórványvidékekről idezavarnák az embereket, mondván: Gyakoroljátok itt jogaitokat! Mit csinálna a számbeli kisebbségbe szorult magyarság Marosvásárhelytől nyugatra, ha követelné jogait, s erre azt válaszolnák: menjenek Vásárhelyre, az autonómiába? A jogok így földrajzi érvényességgel, és nem általános emberi és állampolgári járandóságként érvényesülnének.

Megkerülhetetlen politikai feladat, hogy nemzetiségi alkotmányt teremtsünk, ki-ki magyar, bárhol él Romániában, emberi közérzetében nemzetiségi jogait ne érezze megcsónkítva.” E hosszú és kimerítő kisebbségpolitikai csata az európai őshonos nemzeti kisebbségek jogainak elismerését, garantálását követelő küzdelem formájában ma is tart: nem másfél, hanem a rendszerváltást követő három évtized múltán is.

Végezetül ahhoz az első kérdéshez kell visszatérnünk: megmutatják-e Farkas Árpád világszemléletének, alkotói, írástudói hivatástudatának, igazságképének, szellemi bátorságának, érzékenységének, fogékonyságának, probléma látása valóságtartalmának jellegadó vonásait; szerves részei-e az életműnek e gazdag könyvbe válogatott írások, a költő prózai munkái, publicisztikája? Megmutatják s igen, szorosan tapadnak a lírai életműhöz is: a *Másnapos ének* (1968), a *Jegenyekör* (1971), az *Alagutak a hóban* (1979), a későbbi válogatott kötetekben mindig felbukkanó új versek közösségi-nemzetiségi és személyes sorshelyzetekre, a korlátozott vagy félig szabad létezés egyetemessé nyitható gondjaira figyelő líravilágtól, Farkas Árpád poézisétől lényegében csupán a műfaj-poétikai más-ság, a prózai beszéd sajátosságaiból adódóan eltérő nyelvhasználatban különbözve. Amiről verseiben nem tud vallani, azt publicisztikájában akarja vállalni, mondja. S Farkas Árpádnak, a publicistának, „pontosan akkor melegszik át a hangja, mint a költőnek: amikor alagutakat talál a hóban”.⁷

(Szerk.: Smid Róbert. Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft., 2020.)

7 Gálfalvi György: *Farkas Árpád: Asszonyidő. Igaz Szó*, 1983. augusztus 1.